

Borbeni put Prve kalničke narodnooslobodilačke partizanske čete

Ulaskom okupatora u Jugoslaviju i komadanjem zemlje, praktično je započeo i otpor naprednih i rodoljubivih snaga. Okupacijskim područjem tzv. NDH (57.000 km², 4.300.000 stanovnika) upravljao je Stab njemačkog poslanstva u Zagrebu (Deutsche Gesellschaft in Agram, poslanik Siegfried Kasche), a vojnoupravnu komandu imao je njemački general u Zagrebu (Deutsche General in Agram Edmund Gleise von Horstenau) sa štabovima u Zagrebu i Slavonском Brodu, pet bataljona i pravom upotrebe jedinica. Druga njemačka armija koja je okupirala sjeverozapadnu Hrvatsku, produžila je već srpnja 1941. godine na jug, a vojno osiguranje velikog dijela zemlje preuzela je 65. viša komanda za naročitu upotrebu, sa četiri divizije, koja je potčinjena Komandi oružanih snaga u jugoistočnoj Evropi, sa sjedištem u Solunu.

Vlast u tzv. NDH držali su kvislinški elementi, budno motreni od razgranate špijunske mreže Gestapa i Abwehra. Glavni ustaški stan, s Pavelićem na čelu, bio je u Zagrebu, a sjedišta velikih župa Varaždin i Bjelovar ujedno su bili i stožeri. U kotarskim mjestima organizirani su logori, u općinama tabori, a po selima rojevi. Krajem 1941. godine domobranstvo broji 65.500 ljudi u tri zbora (korpusna područja) s po dvije divizije, koje su imale po dva puka i odgovarajuću artiljeriju (Vojna enciklopedija 2/518). U isto vrijeme, Ustaška vojnica ima 14 bojni (bataljona) i »Crnu legiju« s oko 15.000 posebnokrutnih vojnika (VE 10/266).

Komunistička partija Jugoslavije u takvim uvjetima uspijeva organizirati snage koje će dići ustanak i krenuti u odlučnu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Formirane su manje oružane grupe čiji su članovi uglavnom bili komunisti ili skojevci.

Početak 1942. godine na Kalniku je bjesnila najljuća zima koju su mještani zapamtili. U šumovitim njedrima planine krila se mala, ali odvažna skupina partizana. Bili su to borci Kalničke partizanske grupe, osnovane još krajem srpnja 1941. godine. Inicijator osnivanja grupe Kasim Čehajić-Turčin bio je već mrtav, osnivač grupe Josip Posavec-Zeleni djelovao je ilegalno, a o nekima, koji su otišli iz grupe, nije se znalo ništa. Tek mnogo kasnije pročulo se da je Hubert Kruljac nastavio borbu u Gorskom kotaru, da je Franjo Marenčić-Teheh uhvaćen u

Koprivnici, da Đuro Boščak čami u Jasenovcu, a Ivica Pavičić u Lepoglavi.

Daleko od znatiželjnih očiju na Jasenovom brdu čeka proljeće, i bolje dane, devetero najupornijih: Mileva Četušić-Šojka, Slavko Vitanić-Mali, Marijan Vitanić-Srdan, Simo Vitanić-Brko, Branko Vitanić-Sokol, Miloš Vitanić-Ris, Blagoje Janković, Mijo Radanović (svi iz Vojakovačkog Osijeka, općina Križevci) i Milovan Dević-Javor iz Branjske, općina Koprivnica. Osječani, kako su sebe nazivali, žive kompaktno, većinom su članovi KPJ ili SKOJ-a. Dević je često izbio iz grupe, bio je nepovjerljiv prema ostalima. Jasenovo brdo nalazi se nekoliko kilometara sjeverozapadno od Vojakovačkog Osijeka. Kraj brijega teče uvijek bistar potok Kamešnica, a na brdu je izvor pitke vode. S kote 498 vidi se brdo Porutine prema Varaždinskim Toplicama, Mrđakovac prema Ludbregu, Starac prema Novom Marofu i Vranilac (643 m), najviši vrh Kalnika, prema Križevcima. U blizini su prijevoji Stupe i Vratno, nedaleko je Apatovac. Na tom su mjestu izgrađene dvije zemunice koje su borce za slobodu skrivale od neвременa i ljudi. Alat za taj pothvat nabavljen je preko sigurne veze, Vinka Govedića-Kamena. Ishrana je organizirana uz pomoć mještana Vojakovačkog Osijeka i lovom na divlje svinje, od čijih su koža skrojena vrata na zemunicama.

Vijesti iz svijeta bile su oskudne, kao i pomoć koja je stizala sigurnim, obično neznanim, kanalima. Svijet — to su za njih bila okolna sela, Križevci, ponekad Bjelovar ili Varaždin. Krajem siječnja pridružuju im se novi borci. Nakon jedne akcije Kapelske partizanske grupe koja je napala željezničku prugu kod Gradeca, uhvaćeni su Milan Čubra, Milan Rakić, Savo Milanković i Mihajlo Ilić, za koje su vlasti tvrdile da su izveli napad, te Milan Manojlović i Đuka Čubra, kao suučesnici. (Zbornik dokumenata i podataka o NOR naroda Jugoslavije, tom V, knjiga 3, stranica 515, dalje Zbornik). Istoga dana (26. siječnja) u Križevcima je uhvaćen Tihomir Popović, borac te grupe. Za vrijeme potjere bio je ranjen, ali je uspio doći do Križevaca. Tu su mu noge promrzle, uhvaćen je, osuđen na smrt i strijeljan. Bježeći u ilegalnost, ostali pripadnici grupe privremeno su boravili u Križevcima, a potom su, zajedno s

nekim Križevčanima, odlazili na Kalnik. Među njima su bili Miloš Manojlović-Mima (komandir grupe), Stjepan Štajminger-Svarc, Stjepan Kučan-Žuti, Mato Triplat, Slavko Filipović-Mina i August Kušec. U gradu se po zadatku zadržao August Šket-Čelik. Među ovim ljudima našao se i čovjek s pseudonimom Sremac, bjegunac iz Njemačke, rodom iz Valpova. Put ga je nanio u gostionicu »Zvonimir« Zvonimira Ranogajca, sastajalište križevačkih komunista i ilegalaca, odakle se prebacio na Kalnik. Na putu je zaključio da je upao među četnike i sam je sebi presjekao grlo, ali su mu partizani spasili život. Uz pomoć Mate Triplata dovode mladog studenta medicine, skojevca Smiljana Hanžeka-Bracu koji uz svjetlost petrolejke obavlja uspješnu operaciju. Sremac je ozdravio i ostao s kalničkim partizanima do proboja iz obruča, kada je bio uhvaćen od ustaša i strijeljan. Nije se dobro držao, otkrivao je partizanske simpatizere i veze, no to mu nije spasilo život.

Na Varaždinbregu je početkom veljače, pod rukovodstvom Florijana Bobića, održana konferencija OK KPH Varaždin, na kojoj je donijeta odluka o osnivanju odreda na Kalniku. Poduzete su potrebne mjere zbog povezivanja s Kalničkom partizanskom grupom što nije bilo

baš jednostavno, s obzirom da su se njeni borci čvrsto zakonspirirali. Vezu je uspostavio Josip Posavec koji je na Kalnik prebacio desetak pušaka. On je u Jalžabetu prevario ženu tabornika rekavši joj da ide u potjeru za partizanima, što je ona povjerovala. Puške je preuzeo Bran-ko Vitanović.

Na Jasenovo brdo uskoro stižu Varaždinci, među kojima Florijan Bobić, Vilko Jurec-Boltek, Petar Vidović-Peran, Martin Puštek i drugi, a potom dolaze i borci iz Ludbrega Antun Blažić-Šimun, Rudolf Perin, Franjo Hladnić-Drago i još neki. Sve u svemu, Gabrijel Santo je u partizansku bazu doveo petnaestak boraca. Na Kalnik također stiže Marija Vidović-Abesinka s nekoliko drugova. S tom lijepom i hrabrom djevojkom iz Novske kao da je živnulo Jasenovo brdo. Na kapama boraca petokrake su zvijezde, a Abesinka ih podučava u pjevanju borbenih pjesama. Održavaju se partijski sastanci i u redove KPJ primaju se novi borci. Oživjele su i veze s kotarskim i okružnim komitetima. Svi su zajedno — oni iz Hagnja, Kapele, Dubrave, Križevaca, Vojakovačkog Osijeka, Ludbrega, Varaždina... No, to je još premalo za odred; očekuje se dolazak novih grupa. Sredina je ožujka, budi se već i proljeće, a zajedno s prirodom

oživjet će i borbe na Kalniku koji je, naizgled, spavao zimskim snom.

Santo je na Kalnik doveo Vjekoslava-Acu Vidovića i Mudzafera Sadovića, koji su iz jedne zagrebačke domobranske kasarne »službeno« otputovali u Varaždin. Sadović je bio student prava iz Ilidže, a njegov brat se već borio u Romanijskom partizanskom odredu. Oni su preko partizanske baze što ju je predstavljala obitelj Vidović u Kućanu Gornjem, stigli u Martijanec i tu se sastali s Božom Lajnerom radi odlaska na Kalnik.

Domobranski poručnik Božo Lajner bio je na dužnosti adutanta jednog Paveličevog generala. Naravno, nikome nije padalo ni na kraj pameti da je komunist. Kada je počeo rat, postavljen je za komandira samovozne (motorizirane) satnije (čete) u kasarni na Črnomercu. Pošto je najprije sa Stjepanom Ivićem sradio dokumente za Vidovića i Sadovića, koji su u tadašnjoj »Ljubljanskoj kasarni« bili vojnici đačke satnije druge pješake pukovnije, i sam je krenuo na Kalnik. U njegovoj grupi bili su Franjo Mazec-Prekomanda i još nekoliko drugova. Ivić ih je vodio do Dubrave, gdje ih je u prisutnosti Vlade Lončarića prihvatila »križevačka veza« — August Šket-Čelik i Milivoj Marijan-Miško. Ilegalci su bili maskirani u radnike, imali su i potreban alat, tako da se činilo kao da idu na neki radni zadatak. Lajner je putnike ukrcao u kamion i vozio ih do Tkalca, odakle su pješice krenuli prema Križevcima. Iz gostionice »Zvonimir« upućeni su na vezu kod Vinka Govedića-Kamena, a odatle u Martijanec. Kad su stigli na Jasenovo brdo bilo ih je već petnaestak. Oslovljavali su se isključivo nadimcima, Čelik se sjećao Munje, Bukve, Cigana... Lajner se jednom čak i vratio u Zagreb i na Kalnik doveo za pun kamion oružja i municije, te izvjesnu količinu bombi. Prazan kamion gurnuo je u Bednju kod Ludbrega. Sa sobom je ponio i dvije lovačke puške koje su pripadale generalu, što je ovoga posebno razbjesnilo. Tako je nakon dugih priprema, i znatnih teškoća, formiran odred boraca jačine jedne čete. Prihvaćen je (nesiguran) datum da je to bilo 10. ožujka 1942. godine. (Arhiv Vojno-istorijskog instituta Beograd, k 102B reg. 46/1 — dalje Arhiv VII — i Zbornik V/5, 110, 420—421.)

Za komandira čete, odnosno za komandanta budućeg odreda, postavljen je Božo Lajner, a za komesara Vilko Jurec. Komandant logora je Josip Posavec-Zeleni, ekonom je Barac, a u štabu je i Florijan Bobić, do tada sekretar Okružnog komiteta KPH Varaždin. U početku su borci raspoređeni u dva voda, čiji su komandiri bili Marijan Vitanović-Srdan i borac s pseudonimom Mali (taj nadimak imao je i Stjepan Ivić). Vodni delegati bili su Antun Blažić-Šimun i Stjepan Poznovija-Munja, a za delegata je kasnije postavljen Milivoj Marijan. Za desetare su određeni Stjepan Kućan, Branko Vitanović, Stjepan Štajminger, Vjekoslav Vidović, Miloš Manojlović-Mima i Simo Vitanović. Četa je u ožujku imala 54 borca, od čega je bilo 39 Hrvata,

14 Srba i jedan musliman. Brojno stanje se, međutim, često mijenjalo, ali se može govoriti da je bilo od 52 do 66 partizana, uključujući i aktiviste na terenu, koji su čekali povoljan trenutak da se prebace na Kalnik. Pouzdano se zna da su među njima bile četiri drugarice: Marija Vidović-Abesinka, Mileva Cetušić-Šojka, supruga Josipa Augustovića koju su zvali »Bandra« i supruga jednog drugog borca, Nada. Imena ostalih nesigurna su, osim Augusta Kušeca, Franje Mazeca, Slavka Vitanovića, Miloša Vitanovića, Slavka Filipovića, Blagoja Jankovića, Augusta Kušića-Trapera, Mate Triplata, Ivana Horvatića-Čuka, Martina Pušteka, Rudolfa Perina, Franje Hladnića, Petra Vidovića, Augusta Kobala, Josipa Španjolca-Baćuše, Stanka Matešića-Ribića, Josipa Madera-Crvenog, Mudzafera Sadovića i Branka Halape-Brace. Nedvojbeno su tu bili i već spomenuti Sremac, te Milovan Dević, koji je imao još neslavniji kraj. U četi je bio i Švejk, šogor Lajnera, te — kako se čini — Ciril Jurec. Spominju se i imena Car (Sova?) i Nikola Janković, dok se ostali kriju za nadimaka Lisac, Pero, Dundo, Dupli, Podravec, Slavuj, Buncek, Klapko, Ugljati, Pirci, Bukva, Kapek, Šnajce, Munja, Cigan...

Neprijatelj je brzo reagirao na nestanak domobrana iz zagrebačkih kasarni. Već 12. ožujka uhvaćen je Valter Lajner i osumnjičen za pomaganje odbjeglog Bože Lajnera. U Križevcima je 15. ožujka uhapšen domobranski poručnik Ivan Ribarić iz Trsta, antifasista, čiju je namjeru da prijeđe u partizane netko »otkucao«. Prema Kalniku je sredinom ožujka krenula organizirana potjera. Na opasnost je upozorio Vinko Govedić-Kamen, koji partizanima javlja što im se sprema. Oni odmah napuštaju svoju bazu i prelaze na Bilo-goru. Kad je potjera stigla na Jasenovo brdo našla je nešto suđa, alata, hrane i tri kože divljih svinja. Partizani su pokret izvršili noću. Snijeg je bio dubok, koračalo se vrlo teško — stopu u stopu. Na čelu kolone bili su Božo Lajner i Branko Halapa, kao vodič. Partizane put vodi preko Apatovca, Koprivničke Rijeke, Lepavine, Male Mučne i Božin-jarka, kroz Hudovljane u Javorovac, gdje se smještaju po klijetima. Narod je još uvijek zaplašen zbog ustaških represalija nakon »Turčinovog« napada na Novigrad. Borci ipak ostaju u Javorovcu. Na tavanima, srećom ima sijena, a hrana stiže iz Novigrada. Problem su cipele — popucale su od dugih marševa, a nekima su i zagorjale kraj vatre. Komandir šalje postolara Slavka Filipovića s još jednim drugom u Novigrad radi nabave pribora za krpljenje obuće. Uspješno su obavili posao, ali pri povratku nailaze na ustaško-žandarску zasjedu i ginu. Tko je bio Slavkov drug? Čuvši pucnje, borci Kalničke partizanske čete daju uzbunu i na rub šume prema Kalniku šalju jednu desetinu koja drži odstupnicu. Ostali započinjaju napad jer banda, kako su nazivali neprijatelja, nije bila brojna.

Neprijatelj je bio potisnut prema Novigradu, zarobljen je jedan puškomitraljez, no ustaše i

žandari krenuli su u protivnapad, koji je odbijen. Borba je završila tako što su partizani krenuli natrag prema Kalniku, a neprijatelj prema Novigradu. U tom okršaju partizani nisu imali gubitaka, ali je istoga dana došlo do novih borbi u kojima su poginuli Josip Mader — Crveni, Lisac i Stjepan Poznovija-Munja, na čije mjesto vodnog delegata dolazi Milivoj Marijan. Toga dana, 21. ožujka, u svojim kućama pohapšeni su suradnici partizana Josip Lajner i Milutin Janković, a u Križevcima Vlado Žagar. August Šket-Celik na ulici je oborio agenta i uspio pobjeći. Narednog dana u Križevcima je, u sukobu s patrolom, poginuo Mato Triplat, dok je Milivoj Marijan ranjen. (Zbornik, V/4, 387). Po kalničkim selima uhapšeni su Pavle Drljenica, Stevo Šuka i Jovo Šuka, a u Križevcima, 24. ožujka, Smiljan Hanžek-Braco i Franjo Turkalj. Na putu prema Križevcima, 26. ožujka uhapšeni su Nikola Kadić, Eugen Stagljer i Gustav Kušić-Traper. Dva dana kasnije uhapšeni su Milan Janković iz Male Rijeke, Jovo Šajatović, Milisav Šuka i Voja Janković. Svi su bili osumnjičeni da su pomagali partizane. Ta vrlo široka akcija oružništva imala je teške posljedice. Bilo je dovoljno da susjed prijavi susjeda, pa da ovaj bude uhapšen, Tim i drugim hapšenjima desetkovana su neka partijska rukovodstva, a Kotarski komitet KPH Križevci praktično je prestao postojati. No, krajnji cilj neprijatelja bio je da se i fizički likvidira partizanska grupa na Kalniku, koja je razvijala sve intenzivniju aktivnost. Dok je dio čete ostao u brdima, pojedine su grupe silazile u potkalnička sela, razvaljivala Paveličeva skladišta žita i masti, dijeleći oduzete namirnice narodu. Takvi su potezi za dalji razvoj događaja bili od velike važnosti.

Krajem ožujka oružnička postaja Ludbreg šalje Varaždinu izvješće »da se 28 komunista, pod zapovjedništvom poručnika Lajnera, nalazi na tromedi kotareva Križevci-Ludbreg-Novi Marof«. Istoga dana organizirana je potjera pod zapovjedništvom bojnika Koturaške bojne iz Koprivnice, Kostijaloma. U potjeri su sudjelovale Varaždinska doknadna bojna jačine 200 ljudi, varaždinski »topnici«, Škola jahanja pod zapovjedništvom bojnika Žagara, udarni vod jačine oko 150 ljudi, oružničke postaje Ludbreg i Rasinja pod komandom natporučnika Skalamera i, naravno, Koturaška bojna iz Koprivnice. Sve u svemu oko 600—700 ljudi.

Do borbe je došlo 30. ožujka na prostoru između Piramida i Kamenjaka. S borcima Lajnerove čete u dodir je prva došla Varaždinska doknadna bojna. Partizani su, iako mnogo slabiji, napali vrlo energično i odmah nakon toga promijenili su položaj. Bojna je imala jednog mrtvog, dva ranjena i tri nestala, a na strani partizana nije bilo gubitaka. Bojna je natjerana u povlačenje, a satnija nekog Dumbovića — u bijeg! Komandant partizanskog logora tom je prilikom pozvao domobrane na zajedničku borbu protiv ustaša i Nijemaca, ali je umjesto odgovora začuo da mu psuju majku komunističku. Odjeknulo je snažno »ura« pred kojim se nepri-

jatelj razbježao. Bila je to velika pobjeda kalničkih partizana. Ali, kolikogod je ona donijela partizanima samopouzdanje, mobilizirala je neprijatelja koji je spremao nove opsežne i još energičnije mjere. Vrhovno oružničko zapovjedništvo 2. je travnja izdalo »brzglasnu zapovijed« da se izvrši nasilno izviđanje, tj. da se izađe na područje ludbreškog i koprivničkog kotara u cilju prikupljanja podataka o »bandi poručnika Lajnera«. Na teren je izašao satnik Kržišnik, što je rezultiralo detaljnim izvještajem u kome se govori o grupama oko Kapele i Kalnika u kotaru križevačkom i njihovoj propagandi u komunističkom pravcu. Naveden je gotovo čitav sastav čete.

Dok su ustaše i domobrani razbijali glavu kako će izaći na kraj s četom partizana na Kalniku, na terenu su se konsolidirala partijska i vojna rukovodstva. Pogibijom organizacionog sekretara OK KPH Bjelovar, Tome Vinkovića (14. siječnja) i brojnim hapšenjima, oslabila je aktivnost u okrugu. Novi okružni komitet formiran je par mjeseci kasnije u mlinu »Jama« kraj Garešnice (sekretar: Antun Biber-Tehek, članovi: Zvonko Brkić-Dorat i Ivan Božičević-Bijeli). Potom je područje okruga podijeljeno na dva komiteta, a u Orovcu je formirano novo rukovodstvo (sekretar: Ivan Božičević, a članovi: Ivan Matačić-Viktor, Ante Dobrila-Pepo i Ivan Banić). Taj komitet je zajedno s OK KPH Varaždin (sekretar, umjesto Bobića, Stjepan Ivić) rukovodio razvojem ustanka na Kalniku sve do formiranja Štaba II, operativne zone NOPOH 13. travnja (komandat: Pavle Vukomanović-Stipe, komesar: Stanko Parmač). U Moslavini je bio formiran štab iste zone s Markom Belinićem na čelu.

Na području OK KPH Bjelovar 1. travnja osnovana je Bilogorska partizanska četa (komandir: Gedeon Bogdanović-Geco, komesar: Petar Biškup-Veno), a na Kalnik je upućena 3. četa 1. bataljona I. slavonskog NOP odreda. Početak ustanka na Kalniku široko je odjeknuo u narodu, a izvještaji su brzo stigli do Glavnog štaba NOPOH. Dragutin Saili-Konspirator javio je o borbama »u drugoj polovini marta«, navodeći da je riječ o vodu od 33 borca koji se brzo povećava. Neprijatelj je, prema njemu, imao 20 mrtvih (6 domobrana, 8 žandara i 6 ustaša) i 5 zarobljenih (3 domobrana i 2 žandarma) dok je na partizanskoj strani jedan poginuo. (Zbornik V/5-126).

Neprijatelj je, pak, Kalnik smatrao posljednjim mirnim kutkom NDH, pa je pripremao mjere za definitivni obračun s »pobunjenicima«.

Zapovjedništvo 1. pješačke divizije (Varaždin) dalo je 4. travnja »Osnovicu za čišćenje Kalnik-planine«, sa svrhom čišćenja Kalnika od »četnika i komunista i njihovo uništenje«. U planu je navedeno zemljište (Križevci-Novi Marof-Ludbreg-Koprivnica-Križevci), snage (Policijski sat doknadne bojne 1. pješačkog puka Varaždin, Policijski sat doknadne bojne 12. pješačkog

puka Varaždin, Topnički sklop Varaždin, Koturaška bojna Koprivnica, oružništvo i ustaške postrojbe) i termin (20. IV 1942.). Za zapovjednika te združene jedinice određen je pukovnik Rudolf Štancer, a njegovi pomoćnici bili su bojnici (majori) Kostijal i Živanović. Za obavljanje vrlo opsežnih i tajnih priprema predviđeno je, dakle, punih 16 dana. U toj je »osnovici« data i prognoza da će posao »čišćenja Kalnika« biti gotov za tri dana (AVII Fond NDH k150, d2/10-20). Iz dokumenta se jasno vidi da je neprijatelj vrlo respektirao Kalničku partizansku četu.

Hapšenja su, inače nastavljena. Po naređenju Glavnog stana Poglavnika, svi uhapšeni uvedeni su 6. travnja Sudbenom stolu Varaždin, gdje im je suđeno. Deset dana kasnije objavljene su zakonske odredbe za postupak prigodom pothvata oko čišćenja pobunjenih područja. U njima se navodi da je domobranskim i ustaškim jedinicama to jedini posao i daje se, među ostalim, zadatak da se vođe pobunjenika predaju prijemom sudu koji će donijeti presude u roku od 24 sata. Sve institucije NDH aktivirane su do krajnjih mogućnosti. Krilni zapovjednik iz Varaždina tražio je pojačanje »uspostavu jedne posade od 2 časnika i 60 domobrana u rajonu Ribnjak-Veliki Poganac«, jugozapadno od Rasnje, »jer se na tom području pravoslavci nalaze u većini i jer oni pokazuju simpatije prema komunističkom pokretu, dok bi se istodobno ta mošnjem hrvatskom življu podigao moral i vjera u bolju budućnost...«

Partizani Bože Lajnera čvrsto su riješili da odlučnim akcijama pokrenu na ustanak i dotle pritajeni Kalnik, a to je bilo moguće jedino akcijama. Prva od njih izvedena je u Trnovcu, 12. travnja, po svim partizanskim pravilima (Zbornik V/4-249.) Na zadatak su upućeni borci 1. voda koji su noć proveli na tavanu jednog mlina između Trnovca i Jalžabeta. Popodne su se podijelili u dvije grupe. Prva je krenula u Trnovac gdje je održavano savjetovanje ustaških logornika. Po naređenju OK KPH Varaždin, Stjepan Štajminger-Svarc i Branko Vitanović likvidirali su zloglasnog tabornika Mišaka čiji je brat surađivao s partizanima, a ostali su likvidirali još trojicu ustaša. Druga desetina, s Milošem Manojlovićem na čelu, likvidirala je u Jalžabetu ta mošnjeg tabornika i stražu na željezničkom mostu Plitvica. Tabornik je izučen na prijevaru, pošto su Mima i još jedan borac obukli oružničke uniforme s »akselbenderima« i plaketom Matije Gupca. U dva sata poslije ponoći, grupa je napala stražu od 20 domobrana na mostu rijeke Plitvice. Svi su pohvatani bez ijednog opaljenog metka, a potom su pušteni u gaćama i s porcijom kruha namazanog medom. Upozoreni su da će biti najbolje da se više međusobno ne sretnu. Kalnička partizanska četa imala je u to vrijeme 52 borca s jednim teškim mitraljezom (nišandžija Jurec), dva puškomitraljeza, te dovoljno pušaka, pištolja i bombi. Odmah ujutro Jalžabet je zauzet i tom prilikom zaplijenjeno je još nešto oružja (9 pušaka i 6 pištolja), te 10.000 kilo-

grama žita koje je podijeljeno narodu. U Trnovcu je održan pravi miting na kojem su objavljeni ciljevi partizanske borbe. Na miting se sjatilo čitavo selo, tako da je to bila velika manifestacija u prilog narodnooslobodilačkoj borbi. U tom dijelu zemlje to je bila i najznačajnija politička pobjeda, istina, ne tako veliki razmjera, ali krupna po rezultatima.

Nakon ovih uspješnih akcija, narod je o partizanima pričao prave legende. Govorilo se o velikom broju i dobrom naoružanju boraca koji su preplavili šume. Pripovijedalo se o trubi koja svira na Kalniku ujutro, u podne i navečer.

Neprijatelj je reagirao novim pojačanjima i hapšenjima. U Križevce je, na primjer, 16. travnja stacionirana 9. lovačka bojna (bataljon) jačine 900 ljudi. Već narednog dana u Križevcima su uhapšeni Pero Kokotović, sekretar KK KPH Križevci, Anton Puklavec, sekretar MK KPH Križevci i Zvonko Ranogajec-Skretničar, član istog komiteta koji je već bio prestao postojati. Samo nekoliko dana kasnije, policija hapsi Milana Predragovića, Josipa Brumena i Milana Zoraca-Milčeka (svi članovi KPJ). Za Augustom Šketom raspisana je tjeratica. Svi oni pomagali su partizane na Kalniku.

Borci Kalničke partizanske čete, kao i drugi odredi partizana, ne prestaju s akcijama. Drugi vod izvodi akcije 20. travnja u Grabičanima i Radeljevom Selu, a dva dana kasnije u Ribnjaku (Zbornik V/4-249). U Grabičanima je održan miting, a u Ribnjaku su zaplijenjene živežne namirnice koje su opet podijeljene narodu. Komandant kalničkih partizana Božo Lajner ima već 62 borca. U minulim borbama stečena su dragocjena iskustva, a poraslo je samopouzdanje boraca. To je već bila organizirana jedinica, odred sposoban da na Kalniku raspamsa ustanak i mobilizira nove borce. Neprijatelj kao da se tih dana nešto pritajio. Partizani nisu ni slutili što će se dogoditi.

Nova ofanziva na Kalničku partizansku četvu započela je 23. travnja potpunom blokadom Kalnika, a prema »Osnovici« od 4. IV. 1942. godine. Partizani su se našli u okruženju na prostoru Križevci-Novih Marof-Ludbreg-Koprivnica-Križevci.

U tom nevelikom prostoru bilo je samo šezdesetak partizana, dok je broj neprijateljskih snaga iznosio oko 3000 žandara, ustaša i domobrana. Drugim riječima, odnos snaga bio je 1:48! Svi izlazi bili su blokirani, tako da »ni zec ne može uteći«. Otpočela je borba na život i smrt, iz koje su partizani Kalnika ušli u povišest.

Rukovodstvo čete saznalo je za blokadu dan ranije. Odmah je donijeta odluka o napuštanju Jasenovog brda. Stari položaji »markirani« su cijelo popodne i čitavu noć, a ujutro su partizani izbili na nove položaje koji su bili vrlo loši za obranu — bilo je to udolje s panjevima i šikarom od posječene šume.

Što se sve 24. travnja događalo, opisuje Miloš Manojlović-Mima: »Postavljeni smo za kru-

žnu odbranu, odmaramo poslije napornog marša. Oko 11 sati začuli smo minobacačku pripremu po Jasenovom brdu. Odjekivali su rafali teških mitraljeza. Udaraju u prazno. Nakon toga nastala je tišina i već smo pomislili da do sudara neće ni doći, tj. da smo izbjegli borbu. To traje do 16—17 sati, a onda smo začuli rijetke pucnje koji su nam se približavali. »Češljaju« šumu. Do sudara je došlo oko 17 sati, streljački stroj išao je pravo na nas. Kod nas je tajac, prsti na obaračima. Pustili smo ih sasvim blizu, a onda je odjeknula paljba iz naših puškomitraljeza i pušaka. To ih je na tren zbunilo, zalegli su i počeli s povlačenjem. Ali, ubrzo su otpočeli novi napad; privlače nam se puzeći. Zasuli su nas bombama, a mi smo uzvraćali. Čika Sima (Vitanović) vraća jednu »hand-granatu« no ona eksplodira u njegovoj blizini. Neprijatelj pokušava da priđe i s leđa, ali je na našu sreću iza nas brisani prostor — ravna livada. Vješto smo manevrirali puškomitraljezom, padao je i sumrak, a ponestajalo je municije. S padom potpunog mraka sve se utišalo. Imali smo 6 ranjenih drugova, među kojima i Marijan. Simi nije bilo spasa. Skupili smo se u krug i održali kraće savjetovanje. Odluka: moramo se probijati«.

O tim borbama Branko Vitanović priča da je čuo neprijateljsku komandu »Naprijed, ima ih samo 62!«. Miloš Vitanović tvrdi da je u toj borbi lakše ranjen, a bio je ranjen i Mijo Radanović. Nakon odluke o proboju zavladao je kod nekih boraca strah. Milevu i »Banderu« zahvatila je nervna kriza, a Marijan je proricao katastrofu.

Proboj je započeo pod okriljem noći, u tri patrole. Mima dalje priča: »Našao sam se u centralnoj grupi s komesarom čete. Čim smo krenuli, zapucketalo je suho granje, a potom je otvorena ubitačna automatska vatra na nas. Naša procjena je bila pravilna; namjeravali su nas držiti pod blokadom do jutra, a po danu nas likvidirati. Prilegali smo na zemlju i otvorili vatru. Komesar je i ne znajući imao nešto svijetlećih metaka, a jedan od njih je i »rikošetirao«. U tom momentu čuli smo lomljavu granja na njihovoj strani čiji se zvuk udaljivao. Iskoristili smo taj trenutak i jurnuli uz veliku galamu i povike »Hvataj žive«! Svi smo se izvukli iz obruča a da nitko nije ni bio ranjen. Ostao je samo Sremac, koji se demoralizirao. Uхватili su ga, vodali po selima oko Kalnika i na kraju ga strijeljali iako je otkrivao naše simpatizere i veze«.

Manojlović vjeruje da je partizanima u tim dramatičnim trenucima pomogla i sama neprijateljska propaganda. Naime, o partizanima su govorili da su rogati, da sjeku uši i kopaju oči, a da nekrsti i tome slično. Bila je noć, a njihov strah bio je povećan i činjenicom da je borba vođena duboko u kalničkim šumama.

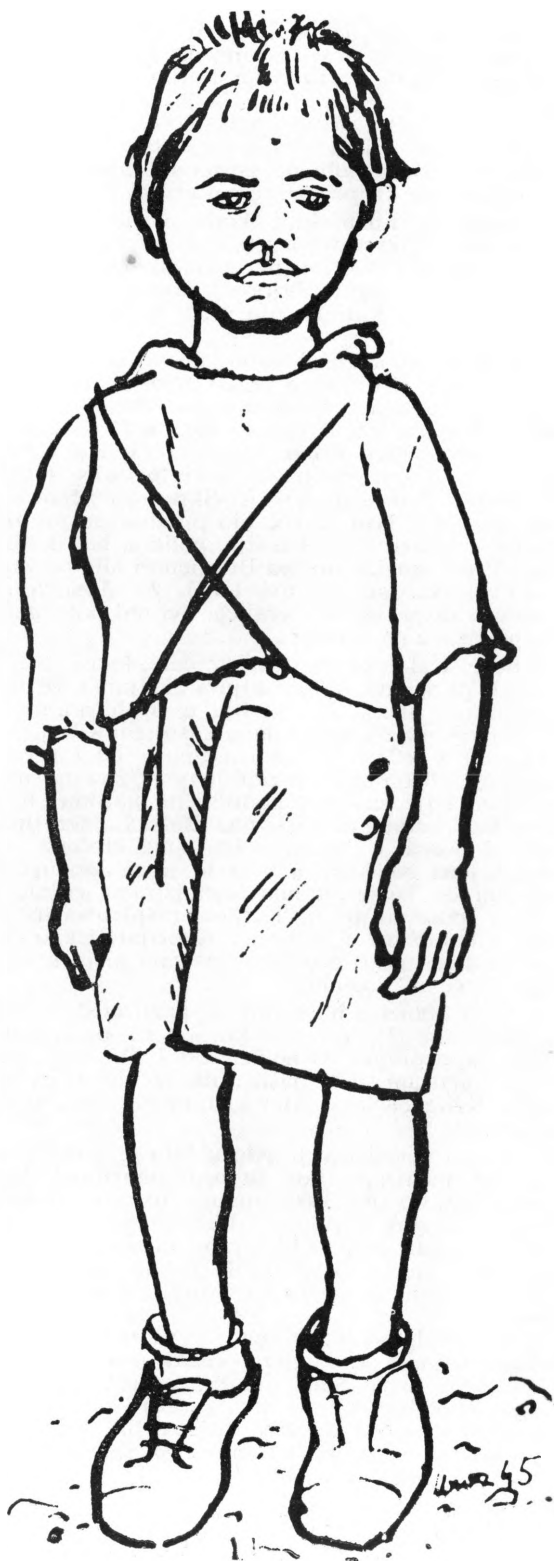
Nakon uspješnog proboja Santo je javio da su sva okolna sela puna vojske i da je situacija vrlo teška. Održano je novo savjetovanje i donijeta odluka da se borci dalje moraju probijati u tri grupe, a da se na Kalniku ponovo

nađu kad ofanziva prođe. Nitko u tom trenutku nije ni slutio da je time Kalnička partizanska četa prestala postojati kao organizirana jedinica.

Prva grupa, u kojoj su, između ostalih bili Florijan Bobić, Marija Vidović, Vilko Jurec, Mudzafer Sadović i Petar Vidović, krenula je prema Varaždinu i Ivančici. (Zbornik V/4418). U kuću Vida Tomaškovića stigli su nakon tri dana, odnosno noći, probijanja — 29. travnja oko 1 sat i 30 minuta. Vid je bio sigurna partizanska veza. Borci su (prema opisu Josipa Rujnaka u knjizi »NH Florijan Bobić«, GM Varaždin, 1961.) stigli mokri do kože. Domaćin ih je smjestio na tavan kuće gdje su sušili odjeću. Sadović je bio ranjen u glavu. Ujutro su ustaše tražile Roka Tomaškovića, ali, pošto ga nisu našli, odveli su Vida, koji je u Jasenovcu ubijen 4. srpnja iste godine. Stražar iz obližnje kasarne javio je ustašama i policiji da mu je nešto sumnjivo u kući Tomaškovića.

Borba je započela oko 10 sati. Otpor koji su partizani pružili bio je herojski. (Poginuli su Bobić, Abesinka, Jurec i Sadović, dok je Petar Vidović uhvaćen teško ranjen. Još jedan partizan — nama nepoznatog imena — uhvaćen je, a u toku naredne noći jedan je poginuo i još su trojica uhvaćena). U izvještaju 1. oružničke pukovnije od 7. svibnja 1942. godine navodi se da je u borbi poginulo i osam ustaša, te da je pobjeglo 6 partizana. Ako se tom izvještaju može vjerovati, u grupi Bobić-Vidović bilo je najmanje 16 partizana. Imena hrabro poginulih partizana uklesana su na spomen-ploči u Jalkovcu. Komesaru čete Vilku Jurecu bila je 31 godina (rođen je u Gornjoj Bedekovčini 3. kolovoza 1911.) Po zanimanju bio je strojobravar; radio je neko vrijeme u Majšperku (Slovenija), a bio je otpušten i iz »Tivara«. Petru Vidoviću bijahu tek 22 godine (rođen je u Kućanu Gornjem 28. svibnja 1920). Mudzafer Sadović bio je njegov vršnjak. Florijan Bobić i Marija Vidović-Abesinka proglašeni su poslije rata narodnim herojima Jugoslavije.

Druga grupa, s Lajnerom i Marijanom na čelu, u kojoj je bilo najmanje sedam partizana, krenula je prema Ludbregu. Grupa se kretala vrlo oprezno i sporo, tako da je u selo Hrastovsko stigla tek 3. svibnja, kada je i razbijena (Zbornik V/4418). U Hrastovskom su se borci rasporedili po kućama i štagljevima, a Lajner je s Marijanom i još nekolicinom boraca otišao jednom svom prijatelju koji je njegovoj obitelji obrađivao zemlju. Dok su spavali (prema pričanju Stanka Huzjaka u knjizi M. Brunovića »Novi Marof«, Zagreb 1978.) došli su ustaše i opkolili štagalj na čijem su tavanu bili. Razvila se ogorčena borba. Lajner je na neprijatelja bacio dvije bombe, a ispod treće sam legao. Ustaše su provalili u štagalj, natovarili na kola mrtvog Lajnera i odvezli ga u Ludbreg, gdje su ga onako izmrcvarenog, ali u stojećem stavu, prislonjenog uz zid jedne zgrade, izložili javnosti s ciljem da se zastraši narod. Primorali su i njegovu majku da dođe. Kraj leša je moralo prodefilirati i svo administrativno osoblje...

Tako je svoj život završio prvi komandant kalničkih partizana, Božo Lajner-Berta, rođen u Ludbregu 3. ožujka 1919. godine.

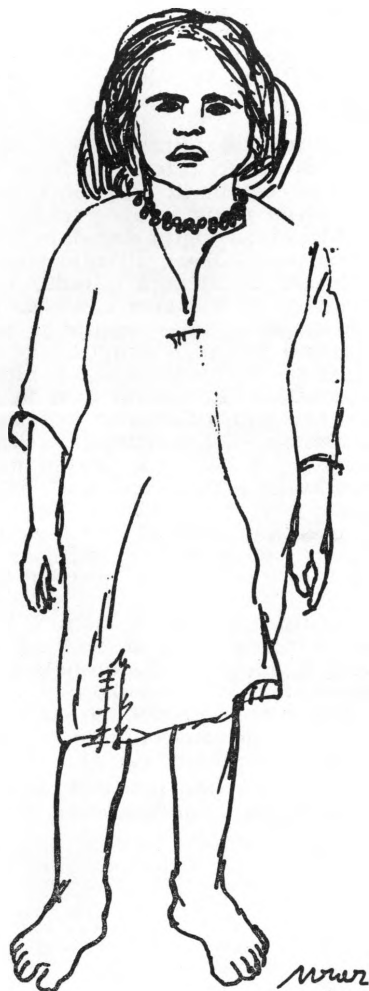
U ovoj borbi pao je i Milivoj Marijan-Miško, rođen u Bjelovaru 12. lipnja 1920. godine, komandir Javorovačke partizanske grupe, član OK SKOJ-a Bjelovar i vodni delegat u četi. Ubijena su još dva partizana, a u nekim izvorima navodi se da je ukupno nastradalo pet partizana. Preživjeli navode da su u istoj grupi bili Josip Augustović-Dugi i njegova žena »Bandera«.

Treća grupa, od 14 boraca, koju je vodio Miloš Manojlović-Mima, stigla je bez gubitaka na Bilo-goru. Tamo je uhvatila vezu s borcima »Seljinog odreda«. Za sudbinu ostalih saznali su tek kada su se vratili na Kalnik.

O sudbini prve Kalničke čete NOP stigao je veći izvještaj u GŠ NOPOH 18. svibnja. Poslao ga je Štab partizanskih jedinica Hrvatskog zagorja, a potpisao Ivan Krajačić-Brko. Iz izvještaja se može zaključiti da na Kalniku više nije bilo organiziranih partizanskih snaga. Kalnička četa je, dakle prestala postojati, ali, samo privremeno. Glavni štab NOPOH javio je 25. svibnja Vrhovnom štabu NOP i DVJ, da na Kalniku ima 38 partizana, spominjući usput da su ustaše spalile Gornju Rijeku i sela oko Velikog Poganca. (Zbornik V/4-331). Izvještaj Štaba II. operativne zone Glavnom štabu NOPOH poslan je 22. srpnja (Zbornik V/5-420, 421). U njemu se navodi da se pet partizana nalazi u okolici Ludbrega, sedam s puškomitraljezom, na Kalniku (to su Osječani ili »Šojkina« grupa) a četiri u blizini Križevaca. Ovaj štab naveo je, kao jedan od svojih glavnih zadataka, novi prodor partizana na Kalnik.

Partizanske su grupice nakon toga na Kalniku živjele u strogoj konspiraciji, svjesne velike opasnosti od otkrivanja i novih potjera. Jedan od njih, Josip Posavec, uhvaćen je kao ilegalac 25. svibnja i kasnije strijeljan u Ludbregom Ivancu (Zbornik V/5-577). Nesretnim slučajem na Jasenovom brdu gine Blagoje Janković, član KPJ od 1938. godine. Na Kalniku nije bilo krupnijih događaja, ali je u neposrednoj blizini početkom svibnja osnovana Žagorska partizanska četa jačine 102 borca, a tokom istog mjeseca u Novom Marofu je osnovan Inicijativni odbor Kotarskog NOO. Neprijatelj sada nesmetano provodi svoje akcije. U selu Cirkveni, na primjer, 10. svibnja uhapšen je Franjo Kopljar, u Vojakovačkom Osijeku 15. svibnja Mijo Filipović, a u Gornjem Tkalcu, 4. srpnja, Stjepan Srećec — svi zbog uvrede Poglavnika (Zbornik V/5, 567-577). U Gornju Rijeku, na mjesto iseljenih žena, stiže 2. srpnja prvi transport djece, a iz Varaždina je 4. srpnja u Križevce prebačen centar za prikupljanje legije. »Osnutak doknadne bojne« stiže 8. srpnja u Križevce — Pavečić formira legije za istočni front.

Borci Kalničke partizanske čete učinili su legendarni Kalnik još legendarnijim. Božo Lajner, Vilko Jurec, Josip Posavec, Martin Puštek, Mato Triplat, Milivoj Marijan, Simo Vitanović, Slavko Vitanović, Marijan Vitanović, Mileva Ce-

*Žagorski
svibnji olome*

*Muz
43*

tušić i drugi junaci Kalnika bili su prethodnica slavnih bitaka koje će se voditi sve do oslobođenja zemlje. Ali, najveći ponos te male i slavne jedinice, koja je postojala samo oko dva mjeseca, a živjet će vječno, bili su narodni heroji Marija Vidović-Abesinka, Florijan Bobić i Antun Blažić-Šimun.

Marija Vidović-Abesinka, kći Ivana, rođena je u Novskoj 24. rujna 1924. godine. Bila je trgovačka pomoćnica. Da neprijatelju ne bi živa pala u ruke, pod sebe je, one stravične noći u Jalkovcu, podmetnula bombu.

Florijan Bobić, sin Josipa, rođen je 1. svibnja 1913. godine u Kućanu Gornjem kod Varaždina. Bio je tekstilni radnik. Kao sekretar OK KPH Varaždin među prvima je krenuo na Kalnik i pao u Jalkovcu.

Antun Blažić-Šimun, sin Vinka, rođen je u Globočecu, kod Ludbrega 28. svibnja 1916. godine. Po zanimanju je bio zemljoradnik. Bio je član KPJ od veljače 1941. Preživio je kalničke bitke i pao kod Markuševca 20. rujna 1943. godine.

Uputno je upravo na ovom mjestu kazati nekoliko riječi o tome da li ovu slavnu jedinicu nazivati četom ili odredom? Historiografija je prihvatila naziv iz ovog teksta (Vojna enciklopedija, Hronologija događaja NOB, Zbornik dokumenata NOR-a), ali nije pogrešno govoriti i o prvom kalničkom odredu, jer su prvobitne zamisli rukovodstava i bile da četa preraste u odred. Međutim — manje je važno hoćemo li odabrati jedan ili drugi naziv, jer zasluge ove čete neće biti uvećane ako je nazivamo odredom i obrnuto. Važnija od toga je činjenica da je ovo prvi rad o Kalničkoj partizanskoj četi, koji je nastao — i zahvaljujući, između ostalog, i preživjelim borcima. Oni su mi — čini mi se s radošću — izašli u susret i ja im se zahvaljujem.

Sredinom kolovoza 1942. godine Osječane na Kalniku posjećuje Petar Biškup-Veno sa zadatkom da formira jaču partizansku grupu i odvede je u slavonske jedinice. Međutim, Osječani odlučuju ostati na Kalniku, a Veno u Križevcima održava sastanak s Paulom Martinčić-Seikom, Ljudevitom Majerom-Bakrom, Stjepanom Marenščakom i Branko Šubinskim koji ulaze u sastav novoosnovane grupe s komandiranjem Nikolom Vujičićem-Nojom i komesarom Franjom Kokorom-Grabom, na čelu.

Krajem rujna prema Kalniku je, u sastavu 1. bataljona Žumberačko-pokupskog odreda, kre-

nuo Izidor Štok s posebnom jedinicom jačine jedne čete. Prije toga, Marko Belinić pozvao je Šimu Hudeka i rekao mu: »Hudek, biraj najbolje borce Zagorce i proletere Kordunaše koji se nalaze u sastavu odreda i s njima ćeš krenuti preko Zagorja na Kalnik, gdje će oni učiti u sastav Kalničkog odreda«. Govor borcima održao je komandant zone Vječeslav Holjevac. Javilo se 56 boraca, koji su 6. listopada krenuli iz Sošica s komandiranjem Hudekom, komesarom Ivom Robićem i budućim komandantom Kalničkog odreda Izidorom Štrokom, španjolskim borcem. Bilo je naređeno i osnivanje Kalničkog bataljona, a naredbom od 22. rujna predviđen je borački i rukovodeći sastav, ali do osnivanja nije došlo. Kalnički partizanski odred formiran je u selu Bijela kraj Daruvara 10. listopada 1942. godine (pojedini spominju i Gornje Borke). U njegov sastav ušla su dva bataljona slavonskih dobrovoljaca i Banijska proleterska četa legendarnog junaka Nikole Demonje. Vršilac dužnosti komandanta Kalničkog NOP odreda bio je Mate Jerković. Odred je odmah krenuo prema Kalniku pod čiji najviši vrh stiže 21. listopada, a glavnini se priključuju Žumberčani i prvoborci Kalnika, od kojih je 10. studenog u Ivancu formiran III. bataljon. Tu su se našli i Osječani. Krajem godine otkrivena je izdajnička djelatnost Milovana Devića i on je strijeljan.

O izvorima ukratko: Pored raspoloživih dokumenata i objavljenih radova razgovarao sam s preživjelim. Sjećanja u pisanom obliku poslao mi je umirovljeni general-potpukovnik Miloš Manojlović-Mima. Koristio sam, dakako, i vlastite bilješke.